

הרה"ג יעקב משה הלל שליט"א
ראש ישיבת "חברת אהבת שלום"

מאמר "תורה לשמה"

מבוא להבנת רוחו של בעל נפש החיים במלחמתו בענין מושג תורה לשמה

בטרם נפתח בדברינו שהם בירור כשיטת ה"נפש החיים" (בריש שער ד') בענין פירוש "תורה לשמה", ומלחמתו בשיטה אחרת כזה, יש להקדים ולהבין כי רבי חיים מוואלוז'ין ז"ל כתב ספרו לאור נסיונות ומצבים שנראו מסוכנים שהתנוצצו בדורו ובשער מקומו. וחששות אלו היו דברים שבהשקפת עולם בעניני התורה והעבודה אשר נחלקו בהם גדולי ישראל בזמנו, והחילוקים ביניהם היו בבחינת "דקה מן הדקה", שלא כמו מלחמת שומרי התורה במשכילי התקופה, ששם ההבדלים היו ברורים מאוד וניכרים לעין כל. אבל כאן החשש היה דווקא בנקודות דקות, בדברים שאינם נראים לעין, ולכן היה בהם חשש לסטייה דקה שתוליד לבסוף קלקול גדול. וביותר מכיון שמהלכים ושיטות אלו בעבודת ה' ולימוד התורה הוכונו על ידי רבנים מגדולי ישראל, במאמריהם ובספריהם, אשר כוונתן בהן היתה לשם תוספת קדושה ולחיפוש אחרי האמת, ולא ח"ו לסתור דעת תורה אמיתית. ולכן חשש הגר"ח ז"ל ששיטתו עלולה להביא לידי סכנה רוחנית גדולה, כאשר יבואו התלמידים באחרית הימים, הגולים למקומות המים הרעים, וישתו וימותו בקיצור שנים וימים, ויחללו שם שמים בדעות כוזבות ומעשים משובשים, מפני שלא הבינו להשכיל לעומק דעת רבותיהם, וילכו שולל אחרי שמחיות הלשוניות, לבנות להם מגדלים פורחים באויר בקו תוהו ואבני בוחו. ולזה על פי המסורת שהייתה בידו מרביתו יצא הגר"ח ז"ל חוצץ בספרו להעמיד ההשקפות האמיתיות על תילן, נקיות מכל חשש לתקלה. והוא הוא הדבר שהביא לקפדנותו היתירה העולה מבין שורות ספרו, שנתייחס לדברים שהם אמנם דקי דקים, בחומרה יתירה, מצד מה שהביט למרחוק וחשש לתקלות העלולות לצאת, אף שמקופיא לא נראים הדברים חמורים כל כך בעין כל אדם, ואדרבא נראים לכאורה כדרכי חסידות והתקדשות יתירה.

סטייה בנקודה קלה יכולה לחוביל להבדלי מרחקים עצומים

ונבוא לבאר את כוונתנו לגבי ענין נקודה עדינה זו העלולה לסטות ולהתפשט הרחק מדרך האמת. וכדי לפרש הענין נזכיר את דברי הגמרא במסכת ברכות (דף כ"ח ע"ב) אודות דברי רבן יוחנן בן זכאי בשעת פטירתו וז"ל: וכשחלה רבי יוחנן בן זכאי נכנסו תלמידיו לבקרו. כיון שראה אותם התחיל לבכות. אמרו לו תלמידיו, נר ישראל, עמוד

הימיני, פמיש החזק, מפני מה אתה בוכה. אמר להם וכו', ולא עוד, אלא שיש לפני שני דרכים, אחת של גן עדן ואחת של גיהנם, ואיני יודע באיזו מוליכים אותי, ולא אבכה, ע"כ. ודבריו צריכים ביאור, הכי אמנם ריב"ז לא היה יודע באיזו דרך מוליכים אותו, והרי רוב בני אדם מכירים את מצבם בדרך כלל, ויודעים אם הם בכיוון טוב ואם בכיוון רע, ואיך יתכן שגדול התנאים שכל ימיו עסק בתורה ובהרצתה לתלמידים רבים אינו יודע אם הוא הולך לכיוון גן עדן או לכיוון גיהנם. ואילו היה אומר שאינו יודע עד כמה ידקדקו אתו במעשיו, ואם היו בשלימות הראויה ואם לא, ניחא, כי באמת אין אדם יודע עד כמה מעשיו נקיים וזכים מכל רבב ונגיעה, אבל איך נבין אומרו שאינו יודע כלל באיזו דרך מוליכים אותו.

ורגיל אני לפרש בזה, כי רבן יוחנן בן זכאי בעת פטירתו אכן בא ללמד לתלמידיו את הלימוד החשוב ביותר לשעה ולדורות. והוא שצריך לדעת, שאין לך שעה ורגע שאין האדם מוצב בו בניסיון שהוא לו לפרשת דרכים ממש, כאשר הבחירה היא בידו אם לבחור בטוב או ברע, וכל אחת מן הבחירות תוביל אותו לדרך אחרת, או לתכלית הטוב או לתכלית הרע. ואולם דבר זה נראה בהסתכלות ראשונה כמופקע, כי איך אפשר שהבחירה בכל דבר קל תוביל את האדם אל תכלית הטוב או הרע. אמנם האמת כן היא, כי בענייני הטוב והרע סמייה קלה מנקודת האמת יכולה להוביל לגרוע מכל. וכמוה כשני מסילות ברזל המונחות זו אצל זו, אלא שהאחת פונה מעט לימין, והשניה מעט לשמאל, שבעודם קרובות זו אצל זו אין הסמייה מורגשת לעין כלל, אבל כאשר תצאנה הרכבות לדרך, סופן שירחיקו זו מזו ויגיעו כל אחת מהנה לשני קצוות תבל. כי סמייה קלה בתחילת הדרך סופה מגיע למרחק גדול ועצום. ואכן, בכל רגע ובכל פעולה והחלטה שעושה האדם, הריהו עומד בשיקול גדול ובפרשת דרכים, וכפי שיחליט ויעשה, כן יקבעו התוצאות, אשר הגם שבתחילת הדרך, ולפי המלצת היצר הרע המסתכל מקרוב בלבד אין הבדל משמעותי בין דרך הימין להשמאל, והלא הסמייה מעוטת היא ואפסית כל כך, אולם החכם הרואה את הנולד למרחוק מבחין מיד בתוצאות החלטותיו, ורואה לאן יגיעו הדברים לבסוף להיות נבדלים ומרוחקים בתכלית, מן הקצה הטוב או עד קצה הרע. והוא הוא הפרשת דרכים שראה רבי יוחנן בן זכאי, ומזה חשש שמא טעה וסטה מדרך האמת בדברים קלים בימי חייו, אשר בהם היצר והעין השטחי מטעה את האדם לראות את דרכו דרך צלחה, ואינה אלא דרך עקלקלה, ובקביעה מוטעית קלה שבקלה גרם לעצמו להמצא בדרך המובילה לדראון עולם ח"ו.

ובזה נבין גם מה שאמרו (סוכה דף נ"ב ע"א): לעתיד לבא מביאו הקדוש ברוך הוא ליצר הרע ושוחטו בפני הצדיקים ובפני הרשעים. צדיקים נדמה להם כהר גבוה, ורשעים נדמה להם כחוט השערה. הללו בוכין, והללו בוכין. צדיקים בוכין ואומרים, היאך יכולנו לכבוש הר גבוה כזה. ורשעים בוכין ואומרים, היאך לא יכולנו לכבוש את חוט השערה הזה, ע"כ. ולכאורה תמוה הדבר, היאך יתכן שיהיה היצר הרע נראה בבת אחת כשני הפכים גמורים, או כהר גבוה, או כחוט השערה. אולם לפי מה שביארנו במאמר הנ"ל יש לפרש מאמר זה גם כן. דלעולם כל אחד רואה את היצר הרע בצורה שבה התייחס

אליו כל ימי חייו. כי הצדיקים מעיקרא ראו ביצר הרע הר גבוה, ולכל סמייה ולו הקלה ביותר מדרך הישר, התייחסו אליה בחומרה ובכובד ראש לפי הנולד והתוצאה הנראית ממנה, ולפיכך תמיד בכל שעה ראו את ההר הגדול של היצר הרע העומד בפניהם לנסותם לסטות מדרך האמת לדרך השקר. ואילו הרשעים התייחסו לפיתויי היצר ולבחירה העומדת בפניהם בכל שעה כאל משהו קל, וראו בו חוט השערה בלבד, ועל כן זלזלו בתוצאות ולא בחרו בדרך הנכונה, כי אמרו בלבם מה החשש אם נבחר בבחירה זו או אחרת, הרי ההבדל הוא דבר מועט, רק כחוט השערה בלבד. אך לבסוף התוצאות ניכרות ומוכיחות על הבחירה. כי דברים קלים שנדמים בתחילה כהבדלי חוט השערה, מובילים לבסוף לסטיות למרחקים גדולים. ולכן לעתיד לבוא מראה הקב"ה לכל אחד ואחד את היצר הרע כפי שהוא התייחס אליו בחייו, כדי להוכיח את הרשעים על רוע בחירתם, ולשבח את הצדיקים על טוב ראייתם ובחירתם. ועל זה בכה רבן יוחנן בן זכאי כשנכנסו תלמידיו לבקרו טרם מותו, כדי להחרידם ולהגדיל בעיניהם את החשש מפני כל סמייה קלה שבחייהם, שאף שהיא עכשיו נראית קטנה וחסרת משמעות, הרי שצריך להתייחס אליה כהר גבוה, וכפי התוצאה לבסוף, וכמו שאמר להם בגילוי לב: "ואיני יודע באיזו דרך מוליכים אותי".

וכל אלו הדברים הקדמנו כדי להבין על מה נסערה רוחו של רבינו בעל נפש החיים ז"ל, עד שיצא בכמה מקומות בספרו בשצף קצף בהתנגדותו על נקודות הנראות לכאורה קלות ועדינות, שקשה לנו להבין על מה רתח כולי האי. אולם פשר הדבר הוא שהיה הגאון מהר"ח ז"ל בבחינת חכם הרואה את הנולד, וראה עד היכן עלולים הדברים להגיע. וכמו שהאריך גם כן בפרקים שבין שער ג' לשער ד', וכידוע שכל דבריו שם מכוונים נגד אותם הענינים שראה בהם תקלות מחמת פיתויי היצר הרע בערמת חכמתו להרע, אשר לפעמים מתדמה אל האדם בדמות חסיד, שכאילו רצונו לקדשו ולרוממו, והתוצאות הן שהוא משפיל אותו לדיוטא התחתונה ומחטיא אותו בעבירות חמורות שמעולם לא היה האדם נכשל בהם לולי תחבולותיו וצביעותו. (ואולי לזה רמז הנביא באומרו: המתקדשים והמתטהרים אל הגנות אחר אחת בתווך, ישעיה ס"ו י"ז). וכיון שראה בהדרכתם של מקצת חכמי הדורות האחרונים ובספריהם מקום שיוכל האדם השמחי למעוה בו, ויקפוץ וידלג לתפוס ולהאחז במדריגות שלמעלה מהשגתו, ובכך יבוא להדר בדמיונותיו בתוספות, ולעקור את העיקרים והיסודות. וכל זה בחושבו שהוא טוב ומושלם מאחרים, ושכל מעשיו הם לשם שמים, ומגיע להתגאות בהשגותיו המדומינות שאין בהם ממש, ואינו מבחין שהולך בדרך שולל לקראת נחשים ועקרבים, ונמסר בידי יצר הרע להטעות לפניו הדרך, ופוזל לסטרא דימינא, ואזיל בפועל לסטרא דשמאלא ב"מ, וככל המבואר שם למעיין. ולכן נכנס רבינו הר"ח ז"ל כל כך לעובי הקורה להעיר ולהאיר עיני המבקשים המתקדשים והמתטהרים באמת ללכת בדרך טובים ובעצת חכמים במסילה העולה בית אל ימצאנו בטוב ובנעימים.

א. ובעין זה היה לעולם. וכן מצאנו להגאון רי"ל דיסקין זלה"ה, שכאשר עלה לשכון כבוד בירושלים ת"ז השקיע

והנה, מרם נתייחס לשיטתו ודרכו של הנפש החיים בענין פירוש "תורה לשמה", אמרנו תחילה לבאר עיקרי שיטות הראשונים בזה, ושוב נפנה להבין דברי מהר"ח ז"ל, ושדעתו היא בעיקר במגמה לאפוקי מדעות המועים העלולים לגרום לרפיון לימוד התורה, ולהתמוטטות מוסדותיה ח"ו. והן בעיקר שלש שיטות.

המשנה

בירור שיטת גדולי הראשונים בענין פירוש תורה לשמה

השיטה הראשונה: תורה לשמה ר"ל על מנת לקיים המצוות

איתא בברכות (דף י"ז ע"א) על הפסוק ראשית חכמה יראת ה' שכל טוב לכל עושיהם (תהלים קי"א) וז"ל: לעושים לא נאמר, אלא לעושיהם, לעושים לשמה ולא לעושים שלא לשמה. וכל העושה שלא לשמה, נוח לו שלא נברא. ופירש רש"י שם: שאינו לומד כדי לקיים, אלא לקנטר. ומה שאמרו בפסחים (דף נ' ע"ב), לעולם יעסוק אדם בתורה ובמצוות אפילו שלא לשמה, שמתוך שלא לשמה בא לשמה, פירש דאירי שעושה כדי שיכבדוהו, ולא לקנטר, עי"ש. וכ"כ התוספות שם ד"ה העושה. יוצא לן מזה, דלשמה פירוש, על מנת לקיים המצוות. ושלא לשמה המביא לבסוף שילמד לשמה, איירי בשלומד על מנת שיכבדוהו וכדומה. אבל הלומד לקנטר, פירוש שלומד על מנת שלא לקיים במזיד, על זה אמרו דנוח שלא נברא, ונעשה לו תורתו לסם המות. (ועיין בסוף ההקדמה האחרונה בספר חיי אדם שסיכם הדעות בשלשה סוגים אלו, עי"ש). יוצא לן מזה דעיקר תורה לשמה היינו כמ"ש שם בברכות מקמי הכי: מרגלא בפומיה דרבא, תכלית חכמה תשובה ומעשים טובים. ופירש שם רש"י: עיקרה של תורה שיהיה עמה תשובה ומעשים טובים.

וכן פירשו להדיא בתוספות (פסחים דף נ' ע"ב) על מה שאמרו שם: לעולם יעסוק אדם בתורה ובמצוות אף על פי שלא לשמה, שמתוך שלא לשמה בא לשמה, וז"ל בד"ה וכאן: ואומר ר"י [כדי לתרץ הקושיא מברכות הנ"ל שאמרו שהעוסק שלא לשמה נוח שלא נברא], דהתם מיירי כגון שלומד כדי להתייחר ולקנטר ולקפח את חבריו בהלכה, ואינו לומד על מנת לעשות, אבל הכא מיירי דומיא דההיא דלעיל: יש שפל ונשכר וכו', שאין מתכוין לשום רעה, אלא מתוך עצלות, ע"כ. ור"ל, שאינו לומד על מנת שלא לקיים, ולעולם עושה המצוה כמצוות אנשים מלומדה מתוך עצלות, ואינו מכוין לשמה, דעל זה אנו אומרים שלבסוף יבוא לשמה. הרי לן להדיא שכתבו התוספות דשלא לשמה, היינו שאינו לומד על מנת לעשות. וכ"כ התוספות בסוטה (דף כ"ב ע"ב בד"ה לעולם), דלשמה היינו לקיים המצוות. וכפירוש רש"י והתוספות שם ושם, כן פירש הרא"ש בתוספותיו (בברכות שם ובפסחים שם). ועיין להלן בשיטה השלישית מה שנבאר עוד בשיטת הרא"ש.

רבות מוזמנו ומרצו ללחום מלחמות ה' נגד המתפרצים לעקור את גדרי החינוך המהור ושאר פרצות. וברוב מלחמותיו לא ירדו גדולי הדור שבחז"ל לסוף דעתו. ורק לאחר זמן הבינו לאן הדברים היו מגיעים, ואיך שהוא בעיניו המהורות ראה את הנולד באחרית הימים. או אז הבינו היטב שכל ריבוי זעקותיו ומאמציו היו בצדק.

השיטה השנייה: תורה לשמה ר"ל שלומד מאהבה ולא כדי לקבל שכר או מיראת העונש

איתא בספרי (פרשת עקב פיסקא מ"ח): לאהבה את ה' אלהיכם, שמא תאמר הריני אלמוד תורה בשביל שאקרא חכם, בשביל שאשב בישיבה, בשביל שאאריך ימים לעולם הבא, תלמוד לומר: לאהבה את ה' אלהיך, למוד מכל מקום, וסוף הכבוד לבוא. רבי אלעזר ב"ר צדוק אומר: עשה דברים לשם פעולתם ודבר בהן לשמן. וכן היה הוא אומר ומה בלשצר שנשתמש בכלי בית המקדש וכלי חול הוי, נעקרו חייו מן העולם הזה ומן העולם הבא, המשתמש בכלי שבו נברא העולם הזה והעולם הבא על אחת כמה וכמה שנעקרו חייו מן העולם הזה ומן העולם הבא, עכ"ל. (וכעין זה הוא בנדרים דף ס"ב ע"א).

וכן איתא שם (בפיסקא מ"א) בפסוק והיה אם שמוע לאהבה את ה' אלהיכם: שמא תאמר הריני לומד תורה בשביל שאהיה עשיר, ובשביל שאקרא רבי, ובשביל שאקבל שכר, תלמוד לומר: לאהבה את ה' אלהיכם, כל מה שאתם עושים לא תעשו אלא מאהבה, עכ"ל.

מבואר מכאן, שהלומד לכל סיבה של תועלת עצמי שתהיה, הן תועליות העולם הזה, והן שכר העולם הבא, נקרא שלא לשמה, כי לשמה פירושו שלומד לאהבת ה' בלא שום כוונה לתועלת עצמו כלל. והיינו "מכל מקום" שנקטנו, דר"ל בלי שום סיבה מלבד עצם עשיית רצונו יתברך, שזהו לאהבתו.

ובמסכת עבודה זרה (דף י"ט ע"א) אמרו: במצוותיו חפץ מאד, אר"א במצוותיו ולא בשכר מצוותיו. והיינו דתנן הוא היה אומר אל תהיו כעבדים המשמשים את הרב על מנת לקבל פרס וכו', עכ"ל. ופירש רש"י שם: על מנת שלא לקבל פרס, יהי לבך עמו לומר אפילו אין סופי לקבל שכר, אוהב אני את בוראי וחפץ במצוותיו, עכ"ל. הרי דלשם שכר הוי שלא לשמה, ועיקר הלימוד לשמה הוא מאהבה לשם המצוה ותו לא.

וכתב הרמב"ם (בהלכות תשובה פ"י הלכה א' וב' וג') על פי יסוד דברי חז"ל הנ"ל וז"ל: אל יאמר אדם הריני עושה מצוות התורה ועוסק בחכמתה כדי שאקבל הברכות הכתובות בתורה, או כדי שאזכה לחיי העולם הבא. ואפרוש מן העבירות שהזהירה התורה מהן כדי שאנצל מן הקללות הכתובות בתורה, או כדי שלא אכרת מחיי העולם הבא. אין ראוי לעבוד את השם על דרך זה. שהעובד על דרך זה הוא עובד מיראה ואינה מעלת הנביאים, ולא מעלת החכמים. ואין עובד את השם על דרך זה אלא עמי הארץ והנשים וקטנים שמחנכין אותן לעבוד מיראה, עד שתרבה דעתן ויעבדו מאהבה. העובד מאהבה, עוסק בתורה ובמצוות והולך בנתיבות החכמה, לא מפני דבר בעולם, לא מפני יראת הרעה, ולא כדי לירש הטובה, אלא עושה האמת מפני שהוא אמת, וסוף הטובה לבוא בכלל. ומעלה זו היא מעלה גדולה עד מאד, ואין כל חכם זוכה לה. והיא מעלת אברהם אבינו שקראו הקב"ה "אוהבי", לפי שלא עבד אלא מאהבה. והיא המעלה שציונו הקב"ה על ידי משה רבינו שנאמר: ואהבת את ה' אלהיך בכל לבבך ובכל נפשך

ובכל מאדך. ובזמן שיאהב את השם אהבה הראויה, מיד יעשה כל המצוות מאהבה. וכיצד היא האהבה הראויה, הוא שיאהב את השם אהבה גדולה יתירה רבה עזה עד מאד, עד שתהא נפשו קשורה באהבת ה', ונמצא שווגה בה תמיד כאילו חולה אהבה וכו'. והוא ששלמה אומר דרך משל: כי חולת אהבה אני. וכל שיר השירים משל הוא לענין זה, עכ"ל.

הרי לן דסבירא ליה להרמב"ם, דשלא לשמה היינו מפני שכר ועונש, בעולם הזה ובעולם הבא. אבל לשמה פירושה מאהבה, ועושה האמת מפני שהיא אמת (היינו מכל מקום שנקטו חז"ל), ולא משום תקות שכר ויראת עונש אלא מאהבה.

אבל הלימוד לשם פניות ותועליות העולם הזה, אסר הרמב"ם, וכמ"ש בהלכות תלמוד תורה (פ"ג הלכה י') וז"ל: אמרו חכמים כל הנהנה מדברי תורה, נוטל חייו מן העולם. ועוד ציוו ואמרו לא תעשם עטרה להתגדל בהם, ולא קרדום לחפור בהם, עכ"ל. הרי לן דאין כוונה זו שלומד לשם הנאת עצמו נקראת "שלא לשמה" שעליה אמרו "לעולם יעסוק אדם בתורה שלא לשמה וכו'". אלא כוונה זו שהיא לשם תועלת כבוד או ממון היא אסורה לדעתו. והיינו לשלמי הדעת, ורק את הקטנים והעמי הארצות, מרגילים אותם בכך בתחילה, וכמ"ש בהלכות תשובה הנ"ל.

ושם (הלכה ה') כתב: תחילת דינו של אדם [היינו לעולם הבא] אינו נידון אלא על התלמוד, ואחר כך על שאר מעשיו. לפיכך אמרו חכמים: לעולם יעסוק אדם בתורה אפילו שלא לשמה שמתוך שלא לשמה בא לשמה, עכ"ל. ופירוש "שלא לשמה" דנקט שם היינו מחמת פחד העונש או מחמת תקות השכר, שהיא סוג הלא לשמה שהיא מותרת.

ב. וכתב עוד בזה הרמב"ם בפירוש המשניות (למסכת סנהדרין פרק י' משנה א'), ונביא תמצית לשונו בקיצור להרחבת היריעה: כשמלמדים התלמידים הצעירים, בתחילה מעודדים אותם ללמוד לשם קבלת דברי מאכל ומתיקה, ושוב כשיגדלו יותר לשם ממון, ושוב לשם כבוד, וכל זה מוכרח מפני חלישות דעת הקטן להבין את ערך התורה בעצם. והוא [הקטן] קורא ומשתדל כדי להשיג מעלה זו, ותהיה התכלית אצלו הכבוד, וכל זה מגונה. ואמנם יצטרך, למיעוט שכל האדם שישים תכלית החכמה לדבר אחר זולתי החכמה, וזה הוללות על האמת. ועל לימוד כזה אומרים חכמים שלא לשמה, כלומר שיעשה המצוות וילמוד וישתדל בתורה לא לאותו הדבר בעצמו [שהוא התורה] אלא בשביל דבר אחר. והזהירו חכמים על זה ואמרו: לא תעשם עטרה להתגדל בהם, ולא קרדום לחפור בה. והם רומזים למה שביארתי לך, שאין לשום תכלית החכמה לא לקבל כבוד מבני אדם ולא להרוויח ממון, ולא יעסוק בתורת השי"ת להתפרנס בה, ולא תהיה אצלו תכלית לימוד החכמה אלא לדעת אותה בלבד. ואין תכלית האמת אלא שידע שהוא [הקב"ה] אמת והתורה אמת ותכלית ידיעתה לעשותה וכו'. וזה הענין שקורין אותו עובד מאהבה, ואמרו ז"ל: במצוותיו חפץ מאד, ואמר רבי אליעזר במצוותיו, ולא בשכר מצוותיו. וכמה [המימרא הזו] היא מבוארת, והיא ראויה ברורה על מה שקדם לנו מן המאמר. וגדולה מזה מה שאמרו בספרי: שמא תאמר הריני לומד תורה בשביל שאהיה עשיר, בשביל שאקרא רב, בשביל שאקבל שכר לעולם הבא, תלמוד לומר: לאהבה את ה' אלהיך, כל שאתם עושים לא תעשו אלא מאהבה. וזו מעלת אברהם אבינו שהוא היה עובד מאהבה. ולפי שאין כל בני אדם משיגים האמת עד שיהיו כמו אברהם אבינו ע"ה, ולכן התירו להמון כדי שיתיישבו על אמונתם לעשות המצוות לתקוות שכר, ולהנזר מן העבירות מיראת עונש. ומזרזים אותם על זה, ומחזיקים כוונתם, עד שישגי המשיג וידע האמת והדרך השלם מהו. ואין ההמון מפסידים מכל וכל

הרי לן להדיא בירור דעת הרמב"ם ז"ל, דלשמה היינו שלומד מאהבה. והיינו ללמוד תורה ולקיים המצוות מפני שהקב"ה אמת ותורתו אמת, אשר ידיעה זו מתבררת לו על ידי לימודו מעט מעט עד שידעו, ואז ילמוד מאהבה. ונתבאר מלשוננו הנ"ל שעיקר מקורו מהספרי הנ"ל, ודו"ק.

ובדרכו של רבינו הרמב"ם ז"ל דרך המאירי בבית הבחירה (למסכת פסחים דף נ' ע"ב) וז"ל: למדת מכל מקום, שאף העוסק בתורה ובמצוות שלא לשמה יש לו שכר, אלא שאין כל מדריגות שלא לשמה שוות. יש עושה מיראה, ואחר שאינו עושה מאהבה קרוי שלא לשמה, ומכל מקום כל שמיראה [עושה], מכווין הוא למצוה, ועליו אמרו: רבא רמי, כתיב כי גדול עד שמים חסדך, וכתיב כי גדול מעל שמים חסדך, כאן בעושים לשמה, כאן בעושים שלא לשמה. ר"ל, שהעושה מאהבה עליו נאמר גדול מעל שמים חסדך וכו'. והעושה מיראה עד שמים, שאף זו מדה מעולה היא, ועליה אמרו לעולם יעסוק אדם בתורה ובמצוות ואפילו שלא לשמם, שבודאי יבוא מתוכם לשמה, ר"ל לעשות מאהבה. ויש שלא לשמה שהוא להנאת עצמו, כגון ביטול מלאכה של בני מחוזה שהזכרנו. וזו אינה במדריגה האחרת, אלא שמכל מקום יש בה מדה, והוא קרוי "שפל ונשכר", כמו שביארנו, שאפשר שעל ידה יתעורר לעשותה לשמה, אף על פי שאין זה ודאי. הא מכל מקום כל שעוסק בה להתגאות ולהתגדל על שכניו וחבריו הרי זה מדה רעה. ועליה אמרו במקום אחר: העוסק בתורה שלא לשמה נוח לו שלא נברא.

הרי לן שדעת המאירי היא כדעת הרמב"ם, וארבע מדריגות הן. א) הלומד שלא לשמה היינו שלומד לקנטר ולהתגדל על חביריו, ואסור לגמרי. ב) גם הלומד לשם תועלת גשמית נקרא שלא לשמה, ואסור. ורק לחלושי השכל יש צד היתר כדי שיגיעו ממנה למדריגת לשמה האמיתית. ג) הלומד לשם שכר העולם הבא, או פחד מעונש העולם הבא, על זה אמרו: לעולם ילמד אדם שלא לשמה, שמתוך שלא לשמה יבוא לשמה, פירוש דלכתחילה יעשה כן, דמובטח שיגיע ממנה למדריגת לשמה האמיתית. ד) הלומד מאהבה היא מדריגת "לשמה" האמיתית.

השיטה השלישית: תורה לשמה ר"ל לשם התורה, כדי לדעת ולהבין ולהוסיף לקח ופלפול

איתא בנדרים (דף ס"ב ע"א) וז"ל: רבי אליעזר ב"ר צדוק אומר עשה דברים לשם פעלם, ודבר בהם לשמם, אל תעשם עטרה להתגדל בהם, ואל תעשם קרדום להיות עודר בו, עכ"ל. ופירש רש"י, לפעלם, לשם שמים. ודבר בהן לשם שמים, שתהא כל כוונתך לשמים. (הרי שרש"י גרס "לשם שמים" במקום "לשמם"). להיות עודר בו, להשתכר ממנו

בעשותם המצוות מיראת העונש ותקות השכר, אלא שהם בלתי שלמים. ואולם זה טוב להם, עד שיהיה להם כח והרגל והשתדלות בעשיית התורה, ומה יתעוררו לדעת האמת, ויחזרו עובדים מאהבה. והוה מה שאמרו ז"ל: לעולם יעסוק אדם בתורה ואפילו שלא לשמה, שמתוך שלא לשמה בא לשמה, עכ"ל. והדברים מבוארים.

כדי לאכול. אבל הרא"ש שם פירש וז"ל: עשה דברים לשם פעלם, לשמו של הקב"ה שפעל הכל למענהו. ודבר בהן לשמן, כל דיבוריך ומשאך בדברי תורה יהיה לשם התורה, כגון לידע ולהבין ולהוסיף לקח ופלפול ולא לקנטר ולהתגאות. ולא תעשם עטרה להתגדל בהם, שתלמוד כדי להתעטר ולהתגדל. ולא קרדום לחתוך בהם, שתלמוד כדי שתהיה כלי מלאכתיך להתפרנס בה, עכ"ל.

והנה, כאן להדיא איירי רבי אליעזר ב"ר צדוק בגדר "תורה לשמה" שאמר "ודבר בהם לשמם". ורבינו הרא"ש פירש כנ"ל לשם התורה לידע ולהבין וכו'. וצריך ביאור למה לא פירש בפירוש רש"י ותוספות בשאר דוכתי הנ"ל, וכפירושו שם גם כן, שלשמה היינו כדי לקיים המצוות, או כמו שפירש הרמב"ם שתורה לשמה היינו שלומד מאהבה, וככל הנ"ל. אלא פשוט וברור כי לשון המאמר הכריחו לפרש כן, שהרי להדיא חילק ר"א ב"ר צדוק בין ה"לשמה" של מצוות לה"לשמה" של תורה. שבמצוות כתב שהוא "לשם פעלם", שהוא הקב"ה שפעל הכל למענהו, והיינו כדי לעשות רצונו, וכפירוש רש"י גם כן שכתב "לשם שמים". אולם לגבי הלשמה של תורה, כתב: "ודבר בהם לשמם", והיינו לשם הדברי תורה בעצמם. ואכן זהו הפירוש המדויק ביותר בלשון "תורה לשמה", שלא אמרו "לשמו", דהיינו לשם שמים, אלא "לשמה" דר"ל לשם התורה עצמה. ולכן פירש הרא"ש: כגון לידע [בבקיאות], ולהבין [בעמקות], ולהוסיף לקח ופלפול [לחדש], אשר כל זה הוא לכבוד של תורה, לפארה ולגדלה ולהאדירה. שלכן נקרא לימוד כזה "תורה לשמה", שהיא הלימוד שלשם יפיה והדרה של התורה בעצמה בשלימות היקיפה ועומק הבנתה, אשר זוהי כבודה של תורה באמיתות, שהיא "לשמה" של תורה ממש. אלו הם ביאור דברי הרא"ש.

יישוב דעת הרא"ש שבמקום אחד פירש כי תורה לשמה היינו לשם תורה ובמקום אחר פירש דר"ל לשם קיום המצוות

והנה כבר הזכרנו לעיל שבספר תוספות הרא"ש לברכות ופסחים פירש שם הרא"ש כפירוש רש"י ותוספות ש"תורה לשמה" היינו על מנת לקיים המצוות. ופשוט שאין

ג. ובהיות שלימוד התורה לשמה באמיתות היא לידע ולהבין ולהוסיף לקח ופלפול, מובן דאין שום חשש אם מחדש חידושין דאורייתא ועל ידי זה נהנה ושמח מחלקו בתורה. שהמחדש חידושין אינו ממעט כלל ממעלת "לשמה", כי אדרבה ידיעת התורה לאורכה ולרוחבה ולעומקה היא היא הלשמה האמיתית. וכן כתב האגלי מל בהקדמתו וז"ל: ומדי דברי זכור אזכור מה ששמעתי קצת בני אדם טועין מדרך השכל בענין לימוד תורה הקדושה, ואמרו כי הלומד ומחדש חידושים ושמח ומתענג בלימודו, אין זה לימוד התורה כל כך לשמה, כמו אם היה לומד בפשיטות, שאין לו מהלימוד שום תענוג, רק לשם מצוה, אבל הלומד ומתענג בלימודו, הרי מתערב בלימוד גם הנאת עצמה. ובאמת זה טעות מפורסם. ואדרבה, כי זה עיקר מצות לימוד התורה להיות שש ושמח ומתענג בלימודו, ואז דברי תורה נבלעים בדמו וכו'. אבל הלומד לשם מצוה, ומתענג בלימודו, הרי זה לימוד לשמה, וכולו קודש, כי גם התענוג מצוה, עכ"ל. ויש לפרש על פי זה מה שתיקנו חז"ל תפלת "והערב נא ה' אלהינו את דברי תורתך בפנינו וכו'", בין ברכת "אשר קדשנו וכו'" על דברי תורה, לבין ברכת "אשר בחר בנו", ללמד לנו שהעריבות והמתיקות והתענוג והשמחה שיש לנו בעסק התורה הם חלק עצמי מקיום מצות לימודה ומשבחה של תורה גופה.

כוונתו כאן לחזור בו מפירוש זה. אלא לאור דברי הר"א ב"ר צדוק הנ"ל, פירש עוד בתוספת שיש בלימוד התורה כוונה מיוחדת בעצם לימודה לשמה, והיא בידיעתה בשלימותה ויפיה לשם כבודה. ואדרבה, כל מה שהיא נלמדת יותר בשלימותה לאורכה ולעומקה, כך קיום המצוות היוצא לפועל מתוך ידיעתה יהיה בשלימות יותר גם כן. וככל שיחסר בידיעתה ובהבנתה ובביאורה, יחסר גם בקיומה. והאמת כי לפי פירוש הרא"ש שם מדויק להפליא לשון חז"ל שאמרו תורה "לשמה", היינו להוציא אותה לפועל בשלימותה, שהוא ענין הקיום הנעשה לבסוף מתוך שלימות ועומק ידיעתה. ולהיות תכלית לימוד התורה לשם תשובה ומעשים טובים, וכמו שאמרו חז"ל (בברכות דף י"ז ע"א). וכן אמרו: ולא המדרש עיקר אלא המעשה (אבות פ"א משנה י"ז). וכן אמרו (בקידושין דף מ' ע"ב): נמנו וגמרו תלמוד גדול, שהתלמוד מביא לידי מעשה. הרי שכל ערכה וגדולתה של התורה יותר מהמעשה היא להיותה הסיבה לבוא לידי מעשה, שבלי שילמד הרי לא ידע מה לעשות. נמצא שלימות ידיעתה היא גם כן הסיבה לשלימות עשייתה, שיוצאים המעשים לפועל מתוך הידיעה. וזהו "תורה לשמה", היינו תורה שלומד אותה לשמה לדעתה בשלימותה, ולקיימה בפועל, קיום בשלימות.

וכן כתב הראשית חכמה בהקדמתו וז"ל: וכן בתיקונים [אמרו]: אף על גב דאתרבי אילנא דאיהו גופא דאורייתא, ולית ליה איבה, דאינון פקודין דעשה, מה כתיב ביה, רק עץ אשר תדע כי לא עץ מאכל הוא אותו תשחית. ובגין דא אמרו מארי מתניתין דלית מדרשא עיקר אלא המעשה הוא העיקר, עכ"ל. הרי בפירוש אמרו, כי עם היות שיעסוק בתורה, שהוא רמז לגדילת האילן, אם לא יעשה מעשה שהוא הוצאת הפרי מהאילן, הוא נקרא עץ שאינו עץ עושה פרי, שהוא אילן סרק. ואותו תשחית וכת, כי עיקר גדילת האילן הוא לפירותיו. וזהו לא המדרש הוא העיקר, כי עיקר האילן הוא פירותיו. המעשה הוא העיקר, כי לכן נטעו האילן. נמצא שאם יעסוק בתורה על מנת לקיים, כל מה שיקרא נקרא עוסק בתורה, כי שם התורה העצמי הוא המעשה. שהרי היא נקראת "תורה" לשון "הוראה", להורות לאדם כיצד יעשה המצוות. ואם אינו עושה, נמצא שם "תורה" בו לבטלה. ועל דרך האמת לשמ"ה הוא [אותיות] לשם ה', והכוונה להביא התורה בקיום המעשה שהיא בה' אחרונה של שם. [כי הלימוד הוא באותיות יה"ו, והמעשה באות ה' אחרונה], ונמצא בזה משתלם יהו"ה כולו.

הרי לן להדיא מדבריו דפירוש "לשמה" היינו לשם תורה, ור"ל לשם הוראה, והיינו כדי להורות לאדם את הדרך לקיום מעשה המצוות. ובזה מתיישב פירוש "תורה לשמה" במדויק גם לשיטת רש"י ותוספות, שהיא לשם תורה, היינו להוציא התורה לפועל, שתכליתה לקיים המצוות, ודו"ק.

וכתב השל"ה (דף קפ"ג ע"ב) וז"ל: כל העוסק בתורה לשמה נעשית לו סם חיים. וענין לשמה, הוא שיעסוק בתורה לקיים מה שציונו השי"ת "ולמדתם אותם" [היינו לשם קיום מצות תלמוד תורה, ועיין להלן מ"ש בזה בשם הרוח חיים], ויחשוב שהתורה היא כמו כתב המלך שכותב לעבדיו מה יעשו ומה ימנעו לעשות. כן נתן הקב"ה התורה לעמו

ישראל עבדיו הנאמנים. על כן כשקורא בתורה נביאים וכתובים או במשנה ותלמוד ופוסקים, יעשה מוסכם בליבו, כל מה שאמצא שם לעשות הנני אקיים כעבד נאמן וכו' עכ"ל.

והרי לן מכל זה, שלמעשה, כל גדולי רבותינו הראשונים בעצם מכוונים לדבר אחד, והוא ש"תורה לשמה" היינו לשם התורה עצמה. והיינו, אם מצד שלימודה היא הסיבה לשלימות קיומה ועשייתה, שבמעשה המצוות היא יוצאת לפועל ולשלימות אמיתית (כרש"י ותוספות), ואם מצד שכאשר לומד תורה בלא שום כוונה אחרת, ואפילו על מנת לקבל שכר או להמנע מלהענש, אלא רק לשמה, ר"ל מאהבה, כיון שהיא תורת ה' תורת אמת, וכמו שאמרו חז"ל "למוד מכל מקום". בכך, מצד שלימודו לשם תורה, בודאי שהוצאתה לפועל בקיום המצוות תהיה בשלימות (רמב"ם). וכמ"ש בהלכות תשובה שם: "ובזמן שיאהב את ה' אהבה הראויה, מיד יעשה כל המצוות מאהבה". והדברים ברורים במ"ד.

ועל כל פנים, כיון שצריך הלימוד להיות "לשם התורה", לא יתכן המושג של לשמה אלא כאשר יעמוד האדם בכל חלקי התורה בשלימות, ויעמיק עיונו לדעתה לאמיתתה, ויפלל ויחדש בה חידושים כדי לקשטה ולפארה ביופיה והדרה האמתית והשלימה, שאז גם התוצאה של קיומה תהיה כהוראה על שלימות ידיעתה, קיום מושלם ומדוקדק. כי כל שחסר בידיעתה, ממילא חסר בקיומה השלימה. ובזה כל הנחלים הולכים אל הים.

ומעתה מובנים ומוסברים גם דעת רבינו האר"י ז"ל בזה, וכמ"ש בריש ספרו שער המצוות וז"ל שם: גם כוונה גדולה מכולם, והיא הנזכרת בהקדמת ספר התיקונים ובמקומות אחרים רבים [בספר הזוהר], כי יכוין האדם שאינו עושה אותה המצוה כעבד המשמש את רבו על מנת לקבל פרס, אלא כבן, שכל כוונתו לעשות רצון ונחת רוח לאביו שבשמים. ואין ענין זה מתקיים [בשלימות] אלא במי שידע כוונת התפלה והמצוות, ומכוין בעשייתם לתקן עולמות העליונים וליחדא שמא דקב"ה עם שכינתיה, ואין כוונתו לקבל שכר העולם הזה, ואף לא לתועלתו הנמשך לו לעולם הבא, וכמ"ש בזוהר וכו' [עייין שם להראויות שהביא לזה, ודייק בהן היטב, ותבין]. ואף גם בעסק התורה, אל יחשוב שעוסק בתורה כדי שידע מה שיש בה [פירוש כאדם הקורא סיפור בספר כדי לדעת את הסיפור גרידא, שמעניין אותו הידיעה, ואינו מכוין לקיום מצוה בקריאתו, ולא על מנת לעשות ולקיים הכתוב בו], אלא [הכוונה הנכונה היא] שעוסק בה כשור לעול וכחמור למשאוי [היינו "מכל מקום" שאמרו חז"ל, ולשם "האמת", וכמ"ש הרמב"ם] לקיים מצות בוראו וליחדא קב"ה ושכינתיה על ידי מצות עסקו בתורה [והיינו "מאהבה", לשם שמים ולא לשם שכר ושום תועלת], עכ"ל. והרי לן שדבריו מיוסדים על שיטת רבינו הרמב"ם ז"ל, ובתוספת ביאור על פי הזוהר הקדוש. ויתבארו בעזתה"ת כל אלו הדברים יותר, בביאור שיטתו של הרב נפש החיים בהמשך אי"ה.

תמיהות בשיטת הנפש החיים ב"תורה לשמה"

ועתה נבוא לעיקר מטרת מאמרנו, שהיא לעמוד על טיב כוונת הרב נפש החיים בנידון זה. והוא, שדברי הנפש החיים ושיטתו בעניין תורה לשמה יש לתמוה בהן לכאורה. דהוא ז"ל כתב (שער ד', פרק ב') וז"ל: "ענין עסק התורה לשמה, האמת הברור, כי לשמה אין פירושו דביקות כמו שסוברים עתה רוב העולם, וכו'". וצריך לעיין מי הם "רוב העולם" שכך סוברים, והלא אין ספק שלא כיוון על גדולי הראשונים המפרשים והפוסקים, שהרי בחיבוריהם לא מצאנו למי שיאמר כן ש"תורה לשמה" היא הדביקות בה'. שהרי כבר נתבאר לעיל שדעת רבותינו הראשונים היא, או ש"תורה לשמה" היינו ללמוד שלא על מנת לקבל פרס כלל, אלא לשמה, לאהבת ה' יתברך בלבד, בלי מחשבת קיבול שכר. או ש"תורה לשמה" היינו ללמוד על מנת לקיים מצוותיו של הקב"ה, ובכך להוציא ציווי התורה לפועל מעשה שהוא התכלית, וככל הנ"ל. אלא מוכרח דמה שכתב "כמו שסוברים עתה רוב העולם", היינו שכך נעשית שיחה בפי הבריות בזמנו ובשער מקומו, שהורגל בפיהם על פי ספרי רבני האחרונים להגדיר שלימוד תורה לשמה הוא הלימוד שכוונתו לשם השגת מעלת הדביקות בבורא יתברך. ועליהם יצא הקצף, דאם האמת כמענתם שתורה לשמה היינו ללמוד לשם דביקות, אם כן די בלימוד מסכת אחת או פרק אחד או באמירת תהלים בלבד, כי על ידי זה באנו אל תכלית הדביקות. ולפי השקפה זו ח"ו יתמעטו ויתבטלו הלומדי תורה בישראל.

ולזה הביא לשיטתו (שם בפרק ב') שתי ראיות. הראיה הראשונה ממה שאמרו (סוכה דף כ"ח ע"א) על רבן יוחנן בן זכאי שלא הניח מקרא ומשנה גמרא הלכות ואגדות, וכו', עכ"ל. וכתב על זה: והיינו כי מהעלותו על לבו תמיד כי עדיין לא יצא ידי חובת עסק התורה לשמה במה שלמד עד עתה, לזאת היה שוקד כל ימיו להוסיף לקח תמיד מיום ליום ומשעה לשעה, עכ"ל. ועוד ראיה הביא שם ממדרש משלי (פרשה י') שהאריכו חז"ל לפרט שם עניין קושי הדין לעתיד לבוא, שהקב"ה שואל כל אחד ואחד אם עסק במקרא, במשנה, בהלכה, באגדה וכו', ומדקדקין עמו ומענישים אותו על כל פרט ופרט. ומכאן הוכיח הנפש החיים שלא יתכן לפרש שתורה לשמה היא הדביקות, שלזה לא היה מתחייב

ד. זולתי המהר"ל ז"ל שכך מפרש בכמה מקומות, וז"ל בספרו (דרך חיים פרק ו' משנה ב'): רבי מאיר אומר, כל העוסק בתורה לשמה זוכה לדברים הרבה וכו', שנקרא ריע וכו'. פירוש שהוא ריע אל הקב"ה, וגם הוא ריע אל הבריות. ושם "ריע" נופל על שנים שיש להם שתוף וחבור, כי כאשר יאמר ראובן הוא ריע שמעון, וממילא הוא גם כן שגם שמעון ריע ראובן, כי השם הזה בא על שני רעים ביחד וכו'. ולכך אמר כי מי שעוסק בתורה לשמה נקרא ריע למקום ולתחתונים. וזה כי התורה היא דביקות אל הש"י ואל התחתונים, ולפיכך מצד הזה הוא ריע אל הש"י ואל התחתונים. ואמר שנקרא אהוב את המקום אהב את הבריות וכו'. כבר התבאר כי האהבה היא קשור הנפש בנאהב והתאחדות לגמרי, ומי שלומד תורה לשמה הנה יש לו קשור ודביקות עם הש"י והש"י עמו, וכן יש לו חבור עם הנמצאים כולם. ודבר זה מבואר איך כל הנמצאים יש להם קשור וחבור עם התורה, והתורה עם הש"י, כי התורה היא סדר הנמצאים אשר סדר הש"י. וזה שאמרו (כ"ר פ"א) שהיה הקב"ה מביט בתורה וברא את העולם. ובשביל כך יש לכל הנמצאים חבור אל התורה שבהם נברא הכל. והתורה היא הסדר שמסודר ומתחייב מן הש"י. ולפיכך מי שעוסק בתורה לשמה אחר שעוסק בתורה לשמה, והתורה יש לה קשור עם הש"י, בשביל זה נקרא ריע למקום, וכן נקרא מצד זה ריע לבריות, עכ"ל.

האדם בידיעת כל התורה כולה, אלא היה די בלימוד פרק אחד או מסכתא אחת כדי להגיע אל הדביקות. אלא מוכרח דחייב לימוד התורה הוא כולל את ידיעת כל התורה כולה. וראיותיו ז"ל תמוהות לכאורה, שלא הזכירו בהן חז"ל שם שזהו עניין "תורה לשמה", אלא ביארו את חייב ידיעת התורה ולימודה עד היכן הוא, ואמרו בזה שחייב אדם לדעת את כל התורה כולה, אבל שחייב זה הוא ענין פירוש "לשמה" לא נזכר שם כלל. ומוכרחים אנו ליישב כוונתו, דעיקר ראייתו היא כדי לשלול דעת הסוברת שתורה לשמה היא רק הדביקות, דכיון שאנו רואים מהמאמרים ההם שכל אדם נתבע על ידיעת כל התורה כולה, מוכרח שגם "תורה לשמה" היא תלויה בידיעת כל התורה כולה.

ולכן כדי לתקן וליישר הדעות בזה הביא (שם בפרק ג') את דברי הרא"ש ז"ל הנזכרים על מאמר רבי אליעזר בר' צדוק (נדרים דף ס"ב ע"א): עשה דברים לשם פעלן ודבר בהן לשמן, שפירש על "ודבר בהן לשמן": כל דבורך ומשאך בדברי תורה יהיה לשם התורה, כגון לידע ולהבין ולהוסיף לקח ופלפול, ולא לקנטר ולהתנאות עכ"ל. והיינו לומר, שפירוש "לשמה" שאמרו חז"ל לגבי לימוד התורה היינו למען התורה עצמה, לדעתה לאורכה ולרוחבה, ולהעמיק ולפלפל בה, כדי לפאר ולגדל את התורה, ולהראות את יופיה וגדולתה בעיני כל העולם, וכמ"ש לעיל. והרי מוכח מזה שאין פירוש "לשמה" רק כדי להשיג דביקות, שהרי להדיא פירש הרא"ש שעניינו ידיעת התורה לרוחבה ולאורכה ולעומקה, ובתוספת לקח ופלפול, וזה ברור.

שיטת גדולי החסידות בענין "תורה לשמה"

והנה, בספרי גדולי רבני החסידות נמצא לרוב ענין לימוד התורה על מנת להגיע לדביקות, ועל הרוב סומכים אותו לדברי האר"י ז"ל שכתב (בשער המצוות פרשת ואתחנן דף ל"ג ע"ב) שתורה לשמה היינו לשם ה'. והגם שהאר"י ז"ל פירש כן לענין הכוונות, ולא לענין פירוש "תורה לשמה" כפשוטו, מכל מקום בססו דבריהם בענין הדביקות על אימרה זו, וכן על מה שכתב האר"י ז"ל (שם ע"א) שעיקר כוונת הלימוד היא שידביק האדם את נשמתו למעלה בשורשה על ידי עסק התורה, ויכוין לתקן אדם העליון כביכול. והרבו מאד לדבר בענין זה. עיין לדוגמא בספר יושר דברי אמת (אות ח') שכתב וז"ל: ועיקר התורה "לשמה" היא לבוא להתדבק במי שנעלם בה כנ"ל, להיות מרכבה אליו, עכ"ל. ועיין שם באורך.

אולם נראה לי פשוט וברור, כי גדולי רבני החסידות הנ"ל מעולם לא נתכוונו בדבריהם לחלוק על שיטות הראשונים בענין תורה לשמה, ולומר שתכלית לימוד התורה היא רק כדי להשיג דביקות, ושזהו פירוש "תורה לשמה", ולא זולתו. אלא בודאי שענין תורה לשמה לכולי עלמא היא ללמוד מאהבה על מנת לדעת ולהבין ולקיים ולעשות רצונו יתברך שציוונו על כך, ולא הזכירו ענין כוונת "הדביקות" אלא כתוספת מעלה על העיקר, להיות שאין דבר הגורם לדביקות בהבורא יתברך כמו לימוד התורה, וכמו שכן כתב גם בספר נפש החיים (בשער ד' פרק ו'). אבל פשיטא שלא כיוונו להפקיע הכוונה

הפשוטה ב"תורה לשמה" שכתבו אותה כל הראשונים וכו"ל, שהיא הלימוד מאהבה על מנת לעשות ולקיים רצונו יתברך שלא להנאת ולתועלת עצמו. ותול"מ. וכן מוכח למעיין בספריהם בלא שום ספק.

אלא שראיתי בספר תולדות יעקב יוסף (בפרשת שלח) שכתב באריכות בענין תורה לשמה (באותיות ד' ה' ו') עי"ש. וכתב (שם באות ד'): דהלכה ר"ל הליכה, כמ"ש הליכו"ת עולם לו וכו'. והענין, הגם שהתירו חז"ל לימוד שלא לשמה, כמ"ש: לעולם יעסוק אדם בתורה אפילו שלא לשמה וכו', לא שישאר ח"ו במדריגה זו, אלא שיהיה הול"ך ועולה ממדריגה למדריגה עד שיבוא ללימוד לשמה. ולהדיא אמרו שמתוך שלא לשמה בא לשמה. הרי מפורש שעיקר התכלית הוא לשמה. פירוש שני, הלכ"ה אותיות הכל"ה. כי מבשרי אחזה אלוה, כי הכלה יש לה כמה קישוטים כדי שתמצא חן בעיני בעלה. אבל עיקר הקשר והדביקות ביניהם אינו תלוי בקישוטים חיצוניים, וכמ"ש (בראשית ב' כ"ד): על כן יעזוב איש את אביו ואת אמו ודבק באשתו והיו לבשר אחד. "כך קישוטי התורה חן הלימוד בפלפול או הלימוד לאיזה תועלת שיבוא לו מזה, אפילו כדי שיהיה לו עולם הבא. [אולם] אין זה עיקר התכלית, רק הכל הוא קישוטי הכלה העליונה שהיא מעוררת זיווג העליון הקדוש, ואז כביכול אישתליל מלבושים, ודבק בעצם. כך מה שהאדם מדבק את עצמו בצורת אותיות התורה שהיא הכלה, ודביקות עצמותו בעצם פנימיות אותיות התורה, הוא הזיווג האמיתי, ערום בלי לבוש ופניה ותועלת או שכר, רק "לשמה", לאהבתה, שיתדבק בה, הוא עיקר ותכלית הכל, וכמ"ש: וכו תדבקון, שהוא שורש כל התרי"ג מצוות וכו" עכ"ל.

ובאות ו' שם ביאר שמ"ש הרח"ו ז"ל אודות מנהג האר"י ז"ל שהיה מקדים תחילה לימוד הפלפול כדי לשבור כח הקליפה המסתיר את אמיתת ההלכה, היינו להפשיט הלבושים שהם ענייני שלא לשמה. וכתב שהמדריגה העליונה של הלימוד היא לשם הדביקות, שיהיו לבשר אחד בלי לבושים ופניות ונגיעות שהם שלא לשמה, ופירש שלכן אמרו חז"ל לעולם יעסוק אדם בתורה ובמצוות ואפילו שלא לשמה, שמתוך שלא לשמה בא לשמה, כי הלימוד הראשון, הוא כדי להפשיט הפניות והנגיעות שהן הלבושים, וזה ע"י הפלפול דהוי שלא לשמה, ושוב אפשר לבוא למדריגת לשמה שהוא הדביקות עיש"ב.

ונראה שעיקר קפידתו של הגר"ח ז"ל היתה כלפי דברי התולדות האלו, שהוסיף ענין לימוד הפלפול בכלל שאר ענייני שלא לשמה שהזכירו חז"ל, שהם הלימוד לשם תועלת ואפילו שכר העולם הבא, וכמ"ש באות ד' שם. והרי חז"ל לא אמרו שהפלפול נקרא שלא לשמה. ולכן העתיק הגר"ח ז"ל דוקא לשון ופירוש הרא"ש שכתב ההיפך ממש, שלחוסף לקח ופלפול הוא בכלל עיקר הלימוד לשמה. אולם ברור שכוונת התולדות עצמו היתה לומר שלערך עיקר הלימוד, שהיא קריאת והבנת התורה בארבע דרכי פרד"ס, הרי שהפלפול אינו אלא כדי לשבור הקליפות ולהפשיטן, וכמ"ש האר"י ז"ל בשער המצוות פרשת ואתחנן (דף ל"ג ע"א). ולכן שפיר דרש דרשתו, והמבין יבין. ולעומתו, כל כוונתו של הגר"ח ז"ל היתה מפני חשש הטועים בהבנת דברי התולדות שיבואו ח"ו לזלזל

בפלפולי אורייתא. ועל כל פנים דברי התולדות מילין לצד עילאה ימלל, וכוונתו רק להעריך לימוד הפלפול והלימוד לשם פניות כתורה שלא לשמה, לערך הלימוד האמיתי שהוא בדביקות, אבל לא כיוון שבעצם לימוד הפלפול הוא שלא לשמה ח"ו.

שיטת ה"נפש החיים" במלואה

אוצר החכמה

אולם לאחר ההתבוננות נראה כמ"ש בס"ד בפתח דברנו, כי אכן, לא בא הנפש החיים אלא כחכם הרואה את הנולד, לעורר ולהתריע שלא תצא תקלה ויעלה חורבן אם ינתן הדגש בלימוד התורה רק על השגת הדביקות, ובפרט על ידי קלי הדעת הנתפסין על שטחיות וחיצוניות הדברים, ונתלים בדמיונותיהן על השגת דרגות גבוהות בחסידות, כאשר לידי הדרגות הראשונות שבעבודת ה' עדיין חסרה להם. כי אז בודאי ישנו חשש שיבואו בני אדם לטעות ולעסוק בתורה רק במסכת אחת, או בפרק אחד, או במזמורי תהלים בלבד, ודי להם בזה לצאת ידי חובת השגת הדביקות. ויבואו לבזות ולזלזל כלומדי תורה בהתמדה שלפי דעתם של אלו אינם לומדים בדביקות, וממילא יחשבו אותם ללומדים שלא לשמה. ושרק הם בדמיונות "הדביקות" שלהם, המה הלומדים לשמה באמיתות. וחזה למרחוק התוצאה, כי עלול לבוא מכך באחרית הימים חורבן הישיבות והתמוטטות יגיעת וידיעת ואהבת התורה בעצמה שהיא כלי חמדת הבורא יתברך, שהיא עיקר הקשר שבין ישראל לאביהם שבשמים, ועיקר המעמיד את האדם על עומדו, ומאיר את עיניו, להיותו מקיים ומדקדק במצוות, ועוסק בתיקון ובטהרת המדות, ולהיותו בונה בשמים עליותיו, בתיקון עולם במלכות שדי, בידיעת פנימיות סודות התורה ורזיה. ומחיכן תבוא לאדם אחיזה וידיעה בכל אלו הענינים הנשגבים והנפלאים אם יעשה מגמת לימודו רק הדביקות, ולא יעסוק בתורה בכל שלימות היקפה וחלקיה לעומק.

ולכן יצא חוצץ נגד מגמה זו, והדגיש את הצד העיקרי שבלומד התורה, שהוא ידיעת התורה בעצמה. וכתב שם וז"ל: ותחילה אשים דברתי בענין עסק התורה לשמה, מהו ענין "לשמה", כי גם זה פרי חטאת לכמה המונעים עצמן מעסק התורה הקדושה בחשבם כי ענין "לשמה" פירושו בדביקות גדול בלי הפסק. וגם רעה חולה יותר מזה, שסוברים בדעתם שעסק התורה בלא דביקות אין כלום, וללא שום תועלת ח"ו, לזאת כשרואין עצמן שאין לבם הולך לזאת המדריגה שיהא לימודם בדביקות תמידי, לא יתחילו כלל ללמוד, ועל כן תפוג תורה ח"ו, עכ"ל. ולזה הביא שם דוקא את דברי הרא"ש הנ"ל כיסוד לשיטתו, ש"תורה לשמה" היינו לשם התורה עצמה, לדעתה בשלימותה ולעומקה, ולהגדילה ולפארה בחידושים. ולא הוצרך לבוא בארוכה בביאור פירוש "תורה לשמה" לפי שאר הראשונים, שלא זאת היתה עיקר כוונתו בכאן, אלא ללמד דעת את העם שלכל השיטות והדעות הרי שרובין חיוב על כל אדם ללמוד את כל התורה כולה בעמקות, ולהתייגע בה לחדש חידושי תורה לאמיתתם. ושזהו עיקר הכוונה בלשמה וכדעת הרא"ש, וכנתבאר לעיל שכל שיחסר לו בידיעתה, ממילא יחסר לו בקיומה.

ואכן שוב, בהמשך שער ד' שבספרו, אף הנפש החיים מזכיר את כל שאר המושגים

הכלליים השייכים לתורה לשמה, והם הדביקות בה' באמצעות התורה, וכן הכוונה לקיים המצוות ולטהר המדות כפועל יוצא מלימוד התורה, וכן הלימוד לשמו יתברך ולא לשם שום תכלית שכר אלא לתקן עולם במלכות שדי. והאריך טובא בדבריו שם בכמה וכמה פרקים לבאר איך שלימוד התורה פועל בתיקון העליונים והתחתונים, ושזהו תכלית סיבת הלימוד כדי לתקן העולמות ולהשלימם בשלימות הגמורה, ושזה דוקא על ידי לימוד התורה.

ואלו דבריו שם בריש פרק ד': אמנם ודאי דאי אפשר לומר שאין צריך לענין עסק התורה שום טוהר המחשבה ויראת ה' חלילה, שהרי משנה שלימה שנינו (אבות פרק ג' משנה י"ז): אם אין יראה אין חכמה. ואמרו (יומא דף ע"ב ע"ב): מאי דכתיב (משלי י"ז ט"ז): "למה זה מחיר ביד כסיל לקנות חכמה ולב אין", אוי להם לתלמידי חכמים שעוסקים בתורה ואין בהם יראת שמים כו'. ובשמות רבה (פרק מ'): כל מי שהוא יודע ואין בידו יראת חטא, אין בידו כלום, שקפלויות של תורה ביראת חטא. ובהקדמת הזוהר (דף י"א ע"ב) אמר רשב"י שהיראה איהי תרעא לאעלא לגו מהימנותא, ועל פקודא דא אתקיים כל עלמא וכו', ודא עקא ויסודא לכל שאר פקודין דאורייתא. מאן דנטיר יראה, נטיר כולא, לא נטיר יראה, לא נטיר פקודי אורייתא כו', עכ"ל.

ובפרק ה' כתב וז"ל: הרי מבואר, הגם שהיראה היא מצוה אחת, ואמרו בירושלמי (ריש פאה) שכל המצוות אינן שוות לדבר אחד מן התורה, אמנם מצות קניית היראה ממנו יתברך רבה היא מאד, מצד שהיא מוכרחת לעיקר הקיום ושימור התורה הקדושה, ובלתה גם נמאסת התורה ח"ו בעיני הבריות, לכן צריכה שתקדם [היראה] אצל האדם קודם עסק התורה, עכ"ל.

ובפרק ו' כתב וז"ל: לזאת האמת שזו היא הדרך האמתית אשר בזה הוא יתברך שמו, שבכל עת שיכין האדם עצמו ללמוד, ראוי לו להתיישב קודם שיתחיל, על כל פנים זמן מועט ביראת ה' טהורה בטהרת הלב, להתוודות על חטאתו מעומקא דלבא, כדי שתהא תורתו קדושה וטהורה. ויכוין להתדבק בלימודו בו בתורה בו בהקב"ה, היינו להתדבק בכל כחותיו לדבר ה' זו הלכה, ובזה הוא דבוק בו יתברך ממש כביכול, כי הוא יתברך ורצונו חד כמו שכתוב בזוהר, וכל דין והלכה מתורה הקדושה, הוא רצונו יתברך, שכן גזרה רצונו שיהא כך הדין, כשר או פסול טמא וטהור אסור ומותר חייב וזכאי וכו', עכ"ל.

וביותר, ראה מה שכתב אחר כך בפרק ז' וז"ל: ולזאת ראוי להאדם להכין עצמו כל עת קודם שיתחיל ללמוד, להתחשב מעט עם קונו יתברך שמו בטהרת הלב ביראת ה', ולהיטהר מעוונותיו בהרהורי תשובה, כדי שיוכל להתקשר ולהתדבק בעת עסקו בתורה הקדושה בדבורו ורצונו יתברך שמו. וגם יקבל על עצמו לעשות ולקיים ככל הכתוב בתורה שבכתב ובעל פה, ואשר יראה ויבין דרכו והנהגתו מתורת הקדש. וכן כשרוצה לעיין בדבר הלכה, ראוי להתפלל שיזכהו יתברך לאסוקי שמעתא אליבא דהלכתא, לכוין לאמיתה של תורה. וכן באמצע הלימוד, הרשות נתונה להאדם

להפסיק זמן מועט, מרם יכבה מלבו יראתו יתברך שמו שקיבל עליו קודם התחלת הלימוד, להתבונן מחדש עוד מעט ביראת ה', כמו שאמרו רז"ל עוד (שבת ל"א): משל לאדם שאמר לשלוחו העלה לי כור של חטים לעליה כו'. אמר לו עירבת לי בהן קב חומטין. א"ל, לא. א"ל, מוטב שלא העלית. וקאי על אמצע העסק בתבואות חכמת התורה, שראוי גם כן לערב בתוכו יראתו יתברך, כדי שתתקיים תלמודו בידו. ולכן סמך אצלו הברייטא תני דברי ר"י מערב אדם קב חומטין בכור של תבואה ואינו חושש. והוא דין מדיני גזל ואונאה אשר מקומו בסדר נזיקין ומאי שייטיה הכא. אמנם חורונו בזה, שכמו ^{אוצר החכמה} במשא ומתן הגם שנראה כגזל ואונאה, אמנם כיון שהקב עפר הוא השימור והקיום של כל הכור תבואה, אינו חושש משום גזל, כן רשאי האדם להפסיק ולבטל זמן מועט מהלימוד, להתבונן מעט ביראת ה', ואינו חושש בזה משום ביטול תורה, כיון שהוא הגורם שתתקיים אצלו חכמת התורה, עכ"ל.

וכן הוא בדבריו עוד בהמשך, כהנה וכהנה מיסודות היראה, וקיום המצות, ויחוד הקב"ה ושכינתיה, ותיקון עולם במלכות שדי שעל ידי לימוד התורה. ומכלל דבריו אלו עולה ככל הדעות והשיטות הנ"ל, שצריך ללמוד את התורה מאהבה, לכבוד ה' ולא לתועלת עצמו, על מנת לדעתה ולקיים מצוותיה, ולהגיע על ידי לימודה לדביקות בה', ולתקן העליונים. אלא שבכל זאת התכלית העיקרית של לימוד התורה לשמה היא לשם התורה בעצמה, היינו ידיעת התורה בשלימותה ולעומקה, כיון שרק ידיעתה בשלימותה ניתן לעלות במעלות סולם העליה לשאר המעלות שהם הדביקות והיראה וקיום המצוות ותיקון המידות. זוהי שיטת הרב נפש החיים בזה. ודבריו ברורים ונכונים, שבשעת הלימוד ודאי אין צריך לעסוק "בדביקות" בנוסף להלימוד בעצמו, כי השקיעה בתורה היא עצם הדביקות בתורה, שאין לך דביקות גדולה מזו. וכן כתב שם (בפרק י'): ובשעת העסק והעיון בתורה, ודאי שאין צריך אז לענין הדביקות כלל, כנ"ל שבהעסק ועיון לבד הוא דבוק ברצונו ודבורו יתברך, והוא יתברך ורצונו ודבורו חד, והוא ענין מאמרם ז"ל בשמות רבה (פל"ג): אדם לוקח חפץ שמא יכול לקנות בעליו, אבל הקב"ה נתן תורה לישראל ואומר להם כביכול לי אתם לוקחים כו'. וזה שכתוב בכמה מקומות בזוהר, דקב"ה ואורייתא חד, וכו', עכ"ל. וראיה לדבריו ניתן ללמוד בקל וחומר מדברי האר"י ז"ל (בשער הכוונות דרושי התפילין פרק י'), שאף שהחמיר מאד באיסור הסחת הדעת מן התפילין, כתב כי בעת הלימוד ובעת שמתפלל תפילת העמידה, אין להקפיד כלל על הסחת הדעת, כי הוא דבוק בה' בעצם, והוא ותורתו אחד הם, ופטור מכל מחשבה אחרת כולל הסחת הדעת מהתפילין ומחשבת הדביקות. נמצא שהמפסיק התבוננותו בהסוגיא שעוסק בה כדי לחשוב בענייני דביקות, הרי שהוא מפסיק באותה שעה את עצם הדביקות, שהיא השקיעה בהסוגיא בעצמה, ותול"מ, ודו"ק.

והרי לן שלא בא הנפש החיים בדבריו אלו אלא לאפוקי שלא יאמרו שלימוד התורה לשמה הוא רק הדביקות, כי מהשקפה כזו עלולות לצאת תקלות גדולות מאד וכנזכר לעיל. וזו דרכו של יצר הרע להעסיק את האדם בענייני תוספת קדושה וטהרה ויראה,

ותוספת ענייני פנימיות ורוחניות ושאר דברים נשגבים, שבסופו של דבר התוצאה היא כאותו חוזה המתבונן בכוכבים שאינו רואה את הכור שלרגליו היורד לבאר שחת ב"מ. ולכן יצא בצעקה גדולה ומרה על ענין זה.

סיכום והבהרת דעתו של ה"נפש החיים" בזה מדבריו שבנידון בספרו "רוח חיים"

וידוע כי הרבה מהנושאים שכתבם רבינו הגר"ח ז"ל בספרו "נפש החיים", חזר וכתבם בסיכום ובתוספת הבהרה בספרו "רוח חיים" על מסכת אבות. והנה בכללם גם האי נידון דידן חזר וכתבו שם על משנתו של רבי מאיר שבריש פרק ו' וז"ל שם: ענין ה"לשמה", עיקרה לשם אהבת התורה, ליגע ולעמוד על שורשה. אבל אם יחשוב אדם כי "לשמה" הכוונה לדביקות, אם כן לדעתו ודמיונו יחשוב שיעסוק בשירות ותשבחות ובפרט בספר תהלים מנעים ומירות ישראל המעוררים אהבת ה' וקרבתו, וזה די לו, ובזה יהיה חיים ערבים. אבל לא כן הוא, כי הלא מצינו במדרש שדוד ביקש שהעוסק בשיריו ובזמירו יחשב לו כעוסק בנגעים ואהלות. הרי שנגעים ואהלות יקרים יותר. ולא מצינו שהסכים הקב"ה לו בזה, לפי שעיקר הלימוד לא לעסוק רק בדביקות, כי אם להשיג ע"י התורה המצוות והדינים לידע כל דבר על בוריו כללים ופרטים. ולהשיג גם בן סתרי פלאי מעשיו וחקר כבודו, ולזה צריך ללמוד ביגיעה עצומה להשיג אמיתות כוונות התורה לפי השגתו. וכל אשר יוסיף ללמוד, כן יוסיף לחפץ ללמוד עוד וכו', כרבי יוחנן בן זכאי אשר אמרו עליו שלא הניח וכו' עד דבר גדול וקטן וכו'. כי מי שלומד רק לדביקות הלא די לפניו אם יקבע לימודו בפרק אחד או במסכת אחת. אבל לפי מ"ש "לשמה" הוא לאהבת התורה, ורצונו להשיגה כולה, ולידע על בוריה כל פרטיה, ולכל יניח דבר קטן ודבר גדול ממנה, כמו ריב"ז כנ"ל וכו', לקיים מה שנאמר: להנחיל אוהבי יש כנ"ל, שצריך לידבק באהבת התורה, למד כל דבר ודבר עד כי לא הניח מאומה ממנה שלא ידע הבינה וחקרה כנ"ל. וזהו מאמר רז"ל רבי אלעזר בן צדוק אומר: עשה דברים לשם פעלם ודבר בהם לשמם. ושינה בלשונו גבי עשיה ואמר "לשם פעלם", וגבי דיבור אמר "לשמם", כי בעשיית המצוות צריך להיות בדביקות גדול מאד, ולקיים רק מחמת ציווי השי"ת וכו'. אך הדיבור בהם, דהיינו לימוד דיניהם יהיה לשם הדברים עצמן, כמ"ש. וכמ"ש שם הרא"ש ז"ל, כדי להבין ולהוסיף לקח ופלפול, ולא רק בדביקות, כמו שנשתבשו בזה הרבה. כי אם צריך להעמיק ולעיין במחשבתו בגשמיות הדברים, כגון בדיני נזיקין, וכן צריך לפעמים לישא וליתן במיגו של רמאים, מה שהרמאי יכול לטעון וכדומה. או יתכן לפרש כל דברי הגמרא על התורה. דהנה, קודם לימוד התורה צריך להרהר ביראת ה' כדי שיהיה יראתו קודמת לחכמתו, וכן להתוודות על חטאיו כדי שילמוד אחר כך בטהרה. אבל בשעת עסק התורה אומר: ודבר בהם לשמם, לשם עסק התורה. ואף שלא יכוין בעת הלימוד ענייני יראת ה', מכל מקום כל הלימוד הוא לשם יחוד קודשא בריך הוא ושכינתיה וכו'. ויתבאר עוד ענין לשמה וכו' אם לומד למען התורה לתמכה ולסעדה, לשמה, ולמענה, וזהו "ותומכיה מאושר" וכו' עכ"ל, עיש"ב.

וכמה דקדוקים עדינים וחשובים יבין ויראה המעיין בדבריו לעומת מ"ש בספרו "נפש החיים", ודו"ק ותשכח ותר"ץ.

פנים חדשות בדעת הגר"ח ז"ל שבספרו "רוח חיים" בענין זה

ואכן מדברי הרב ז"ל בספרו "רוח חיים" לפרקי אבות (פרק ג' משנה ט') עולה בפירוש כי גם הוא סובר כשיטת רוב הראשונים שעיקר "תורה לשמה" הוא ללמוד על מנת לקיים המצוות, ולא כפי שנראה לכאורה מסתימות דבריו בנפש החיים שהיא רק לשם התורה, וז"ל שם: כל שמעשיו מרובין מחכמתו כו'. כי הנה בלימוד יש כמה פניות. [והוא כי] לאהבת הממון והכבוד ילמדו ההמון, ובני עליה אשר כוונתם אך לשמה חמה מועטים. ורוב העם ילמדו למצות הבורא, ובצירוף פניה אחרת. ויש הלומד מאהבת חכמתה, כי גם כל המתפלספים יודו כי כל החכמות חמה כמר מדלי נגד עמקות חכמת התלמוד. ונהנה אם לומד "לשמה" על מנת לעשות, ובלימודו הוא נהנה מחכמתה, לא יחשוב לו זאת לעוון, כיון שעיקר למודו לשם מעשה. וזהו מה שאמר כל שמעשיו כו' ודי למבין, עכ"ל. והרי לן להדיא שפירש ש"לשמה" היינו כדי לקיים המצוות.

עוד יש להזכיר כאן מה שביאר עוד ברוח חיים שם (פרק ג' משנה י"ז) וז"ל: כל שמעשיו מרובין מחכמתו. על דרך מאמר חכמינו זכרונם לברכה (קידושין דף מ' ע"ב): תלמוד גדול שמביא לידי מעשה. ולכאורה נראה מזה [בתר איפכא] כי מעשה גדול, כי גדלות התלמוד הוא [מחמת] המעשה. אבל זה אינו, כי תלמוד גופיה מעשה הוא ככל שאר המעשים, ויותר גדול מהם שמביא גם לידי מעשים אחרים. אם כן יש בכל לימוד שני נושאים, נושא האחד הוא המעשה שבו, והוא ודאי טוב אם לומד תורה ואוחז זה בעצמו למעשה, וכוונתו על שהשם יתברך צונו ללמוד. [כי תלמוד תורה היא מצוה אחת ככל שאר המצוות שצריך לכוין בקיומם לשם פועלם]. אבל אגב לימודו יודע מעשים אחרים, שהתלמוד מביא לידי זה. ואם כן מעשה הלימוד הוא העיקר והידיעה טפל. הדרך הזה טוב ונכון מאוד. אבל אם לומד בכדי שידע חכמת התורה ולא בשביל המעשה, זה אינו טוב כראשון. לזה אמר כל שמעשיו מרובין כו', עכ"ל.

וביאר דבריו, דבכל שאר מצוות שאדם מקיים, אין לו אלא קיום אותה המצוה, ואין לו ממנה שום פועל יוצא אחר. אבל הלומד תורה, הוא מקיים מצות תלמוד תורה, וגם מגיע על ידי זה לידיעת ולקיום כל שאר המצוות. והרי שישנן שתי כוונות בעת העסק בתורה, האחת לקיים מצות תלמוד תורה, וזה כעין הכוונה ד"לשמה" שמכוין בכל שאר המצוות, היינו לכבוד הקב"ה שציווהו על קיום מצות תלמוד תורה, והוא הוא "לשם פעלם" שאמרו חז"ל, וכנ"ל. והכוונה השניה שבמצות תלמוד תורה היא שהלימוד מביא אותו לידי שלימות ידיעת התורה ולקיום כל שאר המצוות. ועל כל פנים, הרי שביאר בזה בפירוש רבינו הרוח חיים, שאם לומד כדי לדעת חכמת התורה בלבד, ולא בשביל המעשה, אין זה "לשמה" באמיתות.

והרי פשוט וברור מכל זה שמעולם לא כיוון רבינו הנפש החיים להפקיע ממובן לימוד

התורה לשמה שהוא על מנת לעשות, ושדוקא בשלומד כדי לדעת את התורה בלבד אז מקיים המצוה דלשמה, כפי שמועים לומר בשמו. שלאור כל האמור בדבריו וכנ"ל לא יעלה זה על דעת שום אדם. אלא לעולם האמת בדעתו היא, ששני דברים הם ב"לשמה". וכמו שביאר ברוח חיים, האחד, מצד מעשה המצוה של לימוד התורה, שהוא כחוב הלשמה שבשאר המצוות, ובוה הכוונה צריכה להיות "לשם פועלו", היינו על מנת לקיים רצון בוראו. ואילו ה"לשמה" השני, הוא לשם תורה, וכמ"ש הרא"ש, היינו שלימות ידיעת התורה בכל חלקיה שמביאה את האדם לקיום כל התורה כולה במעשה בשלימות. ולחלק זה שב"לשמה" כיוון הרא"ש במ"ש: לשם התורה, היינו לידע ולהבין ולהוסיף לקח ופלפול. וכמ"ש הרא"ש גופיה בדוכתי אחריו, שעיקר פירוש "לשמה" היינו לקיים המצוות. וסוף סוף כל כוונת רבינו הנפש החיים בצעקתו הגדולה בזה היתה שלא יטעו בני אדם לחשוב שאין הכרח וחוב בידיעת התורה בשלימותה, כיון שאין עיקרה אלא כדי להשיג דביקות, דזה אינו, שכיון שתכלית הלימוד היא כדי לקיים, ממילא צריך לדעת כל התורה כולה, ומתוך ידיעתה לבוא לקיומה בשלימות, ותול"מ. וכן כתב ברוב פשיטות בנפש החיים (שער א' פרק כ"א) וז"ל: וזאת תורת האדם שבעת עסקו בתורה לשמה, לשמור ולקיים ככל הכתוב בה, עכ"ל. ודו"ק. אבל ודאי שבכלל מעלות ותכלית הלימוד בתורה היא להגיע לדביקות, ולכוין כל מעשיו כלפי תיקון עולם במלכות שדי, וכמו שהאריך מאד בספרו נפש החיים בהמשך שער ד', וכנ"ל. והדברים מבוארים לכל מעיין ישר.

שוב האיר ה' את עיני וראיתי שזכיתי לכוין בביאור דעתו וכוונתו של הרב נפש החיים ממש כמו שכתב בביאור דעתו אחד המיוחד מחו"ר דורו, ומבית מדרשו של הגר"א ז"ל, ה"ה הגאון המקובל ר' יצחק אייזיק חבר זלה"ה, בליקוטי אור תורה הנספח לספר מעלות התורה, וז"ל שם (בעמוד רס"ט): עוד איתא שם בפרק קונם יין (דף ס"ב ע"א): תניא, לאהבה את ה' אלקיך לשמוע בקולו ולדבקה בו (דברים ל' כ'), שלא יאמר אדם אקרא שיקראוני חכם, אשנה שיקראוני רבי, אשנה שאהיה זקן ויושב בישיבה, אלא למוד מאהבה וסוף הכבוד לבא, שנאמר, קשרם על אצבעותיך, כתבם על לוח לבך (משלי ז' ג'). ואומר, דרכיה דרכי נועם (שם ג' י"ז). ואומר, עץ חיים היא למחזיקים בה כו' (שם פסוק י"ח). ר"א בן רבי צדוק אומר, עשה דברים לשם פעלם ודבר בהם לשמם, אל תעשם עטרה להתגדל בהם, ואל תעשם קורדום להיות עודר בו. ומה בלשצר שלא נשתמש אלא בכלי קדש שנעשו כלי חול, נעקר מן העולם, המשתמש בכתרה של תורה על אחת כמה וכמה, עד כאן. הורה לנו דרך למוד התורה בשלימותה על ידי תקון מדותיו, שעיקרו יהיה מאהבתו יתברך, ולדבק הכל בו יתברך, שיהיה כל המציאות כאין נגדו יתברך, שזהו עקר שפלות הרוח לידע כי אין עוד מלבדו, וכל המציאות מצדו יתברך הוא אין ואפס, ואז ממילא הוא מתדבק בו יתברך, ואין לשום נברא שליטה עליו. וכמו שהאריך בזה הגאון מוהר"ח בספרו הנכבד "נפש החיים". אבל כל שנוטל לעצמו עטרה מן התורה להתגדל בה, אז נעקר משרשו העליון, כמו שכתבתי בביאור מאמר הקודם, כי נופל למדריגה התחתונה, מאחר שאין לו קשר בשורש העליון של התורה שהיא דבוקה בו יתברך. והוא מה שהביא ראיה מפסוק, קשרם על אצבעותיך כו', שלכאורה אין לו שיכות

למה שקדם, ולפי מה שכתבתי הוא מבואר, שעל ידי שהאדם לומד תורה לשמה ואינו מבקש גדולה על ידה, אז התורה קשורה עמו בכל אבריו, ונעשה אחד עם התורה, ואז הוא מקושר באמצעות התורה בו יתברך, כמו שנאמר, ולדבקה בו, והוא נהנה מנועם זיו העליון מזיו השכינה. והוא מה שנאמר, דרכיה דרכי נועם כו'. והוא עין חיים היא למחזיקים בה, רצה לומר שהם קשורים ומיוחדים בה כמבואר. ולכן אמר שלא יעשה עטרה להתגדל, שעל ידי זה יהיה נעקר מן העולם מאחר שנפרד משרשו כמבואר. ומה שכתוב עשה דברים לשם פעלם ודבר בהם לשמם, ^{אוצר החכמה} **ביאר בזה הגאון הנזכר לעיל בספרו דבר נפלא בכונת דבריהם, להוציא מלב הכפילים שחשבו שענין למוד התורה לשמה הוא בדביקות לעשות יחודים למעלה, וכל שאי אפשר לו לבא לידי מדה זו הרי הוא בכלל לימוד שלא לשמה, שנח לו שלא יצא לאויר העולם, וכמה נשתבשו בזה. והוא בעוונותינו הרבים בעצת הסטרא אחרא אשר רוצה להדיחו מחיי עולם. שבאמת עיקר "לשמה" רצה לומר "לשם התורה", ולא אמר לשמו. רצה לומר כפי הוראות שמה "תורה", שהוא מורה דרך לאדם לידע פרטי המצוות והקויותהם היאך לקיימם. וזהו עיקר כונתם במה שאמרו "לשמה". ולכן דקדק באמרו עשה דברים לשם פעלם, רצה לומר שבקיום המצוות במעשה צריך עיקר הכונה לשם בוראו שפעל אותם וצוה עליהם. אבל לימוד התורה הוא "לשם תורה" עצמה. וזה שכתוב, ודבר בהם "לשמם". והוא ביאור אמתי בכונת דבריהם, עכ"ל. ושמחתי שזכיתי לכיון לדעתו בכל הפרטים, דו"ק ותשכח.**

ועל כל פנים, הרי שנתבאר שכל הנחלים הולכים אל הי"ם, ודרך האמת מאירה וכבושה לפני מבקשי האמת באמת. אבל לעולם יש מקום וחשש לטעות, ובפרט בעניינים הדקים והרוחניים, ובפרט כלפי המוונים שאינן בעלי מדריגות אמיתיות, שיוכלו לטעות ולעשות העיקר טפל, והטפל עיקר, ויהפכו הצינורות וישתבשו. והמעייין בדברינו יראה ויבין שכל גדולי ישראל בני נביאים הם, וכולם מתנבאים בסגנון אחד, להמבין בעומק דבריהם. והיעבת"א.

